UNIVERSITY OF AMSTERDAM

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Zonder vrijheid geen Westen: De lessen van Mackinder

Marácz, L.

Publication date
2021
Document Version
Final published version
Published in
Armex

Link to publication

Citation for published version (APA):
Marácz, L. (2021). Zonder vrijheid geen Westen: De lessen van Mackinder. *Armex*, *105*(2), 8-9.

General rights
It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations
If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: https://uba.uva.nl/en/contact, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, P.O. Box 19185, 1000 GD Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (https://dare.uva.nl)

Download date:09 Nov 2026

Column

Zonder vrijheid geen Westen: De lessen van Mackinder

Prof. Dr. László Marácz

In de coronapandemie is aan het licht gekomen dat het Westerse vrijheidsproject zwaar onder druk staat. Het liberalisme is wereldwijd aan de verliezende hand, nu ook in het Westen zelf. Halford John Mackinder, de grondlegger van de Westerse geopolitiek, zou zich zeker tegen de sinificatie van het Westen verzet hebben. Zijn geopolitieke analyses stonden aan de basis van Westerse overwinningen tegen de totalitaire systemen van de twintigste eeuw, het absolutisme, nazisme en communisme.

'Het Westen' is een onnatuurlijke geografische entiteit

Waar is het Westen?

'Het Westen' is een onnatuurlijke geografische entiteit. Geografisch bestaat de kern van het Westen uit West-Europa en Noord-Amerika, wat samenvalt met het trans-Atlantische gebied. Dit gebied behoort echter tot de geografische periferie van de wereld, althans volgens de theorieën van de grondlegger van de Westerse geopolitiek, de Britse geograaf Halford John Mackinder. Hij bracht in 1904 een geopolitieke indeling van de wereld naar voren die tot de dag van vandaag bepalend is voor het strategisch denken. Hij deelde de wereld op in twee grote gebieden, namelijk het 'World Island' dat gevormd wordt door de drie continenten die aan elkaar vastzitten, te weten Europa, Azië, en Afrika en de rest van de wereld die uit de oceanen en eilanden bestaat. Onder de tweede groep vallen de Amerika's, Groot-Brittannië, Japan en Australië. Mackinder voegde aan deze indeling nog twee theorieën toe. Ten eerste is het Heartland een belangrijke centrale regio op het World Island die samenvalt met het huidige Oost-Europa en Centraal-Azië, ook wel Eurazië genoemd. Volgens Mackinder is de controle over deze regio essentieel, mede vanwege zijn rijkdom aan grondstoffen. Ten tweede zijn in Mackinder's analyse alle pogingen tot wereldhegemonie te herleiden tot de strijd om het Heartland: wie het Heartland controleert, controleert het World Island en wie het World Island controleert, domineert de wereld.

Wat is het Westen?

Het Westen bevindt zich in een geografische periferie en heeft dus een eigen identiteit nodig om zijn existentiële positie te bevechten. Het idee dat in staat bleek om het Westen te verenigen en een eigen identiteit te verlenen, werd aangeleverd door politieke filosofen als John Locke en Spinoza in de eerste helft van de 17de eeuw, de zogeheten vroege verlichting. Deze filosofen stelden dat het liberalisme de beste ideologie is om de sociale en economische gesteldheid van de mensheid te garanderen. Hier ligt het startpunt van het Westerse vrijheidsproject. Mackinder betoogt in zijn studie 'Democratic Ideals and Reality' die hij vlak na de Eerste Wereldoorlog schreef dat het Duitse keizerrijk in de Eerste Wereldoorlog het Heartland wilde veroveren en dat het Westen in de loopgraven van West-Europa de 'Grote Oorlog' bijna verloren had. Het was de mobilisatie voor democratische idealen die de wereld uiteindelijk behoedde voor tirannie.

De lessen van Mackinder

Volgens Mackinder is het Westen geografisch nauwelijks te verdedigen en kan het alleen met een verbindend idee, namelijk vrijheid, gemobiliseerd worden in de strijd om wereldhegemonie. Degenen die beweren dat de ideeën van Mackinder verouderd zijn in een wereld die bepaald wordt door globalisering, hebben een weinig realistische kijk op wereldpolitieke gebeurtenissen. Het Heartland wordt momenteel beheerst door Rusland en China die in een militair pact, de zogeheten Shanghai Cooperation Organization (SCO) samenwerken. Niets wijst erop dat Rusland, de junior partner van China, nog los te weken is uit de SCO.

Sir Halford John Mackinder, de grondlegger van de Westerse geopolitiek. Afbeelding: Wikimedia Commons, geschilderd door James Lafayette

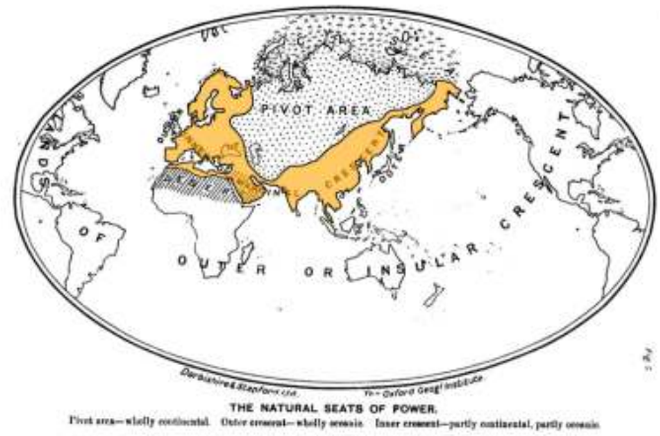

De indeling van de wereld volgens sir Halford John Mackinder. Afbeelding: medium.com

Het Heartland wordt momenteel beheerst door Rusland en China

China zelf is met de ontwikkeling van de Nieuwe Zijderoute in een hoog tempo het Heartland aan het innemen. Door de aansluiting van Iran en Turkije, landen met een autocratisch bestuur, bij de SCO raken grote delen van het World Island ook onder controle van het SCO. Het Heartland is nog steeds van belang wat grondstoffen betreft. Als we kijken naar de wereldvoorraad van de zogeheten zeldzame aardmetalen die van wezenlijk belang zijn voor de werking van digitale apparaten dan vinden we die vooral in het Heartland, in landen zoals Kazachstan en China. Het hoeft geen betoog dat de Westerse economie niet kan draaien zonder die zeldzame aardmetalen.

Sinificatie

Er is een deel van de Westerse elite die het op een akkoordje wil gooien met de Heartland *powers*, vooral met China. Ik citeer hier de voormalige premier van Groot-Brittannië, Gordon Brown die recentelijk gesproken heeft van de instelling van een wereldregering - met China - om de pandemie te bestrijden. Ik noem Brown omdat hij de publiciteit heeft gezocht, maar hij is zeker niet de enige die een *appeasement* van de wereldpolitiek nastreeft. Het valt niet te ontkennen dat de sinificatie van het Westen zich in een hoog tempo ontvouwt. Het Chinese model voor de bestrijding van de viruspandemie heeft inmiddels zijn intrede gedaan in het Westen. Dat model wordt gekenmerkt door extreme beperkingen van burgerlijke vrijheden: *lockdowns*, avondklokken, gedwongen mondkapjes, vaccinatie apps, verkapte gedwongen vaccinaties en testen, beperking van het demonstratierecht, censuur op platforms van BigTech, *social distancing*, opstelling van apparatuur met gezichtsherkenning en nog veel meer. Het einde van de maatregelen, die vooralsnog niet echt effectief lijken te zijn in de bestrijding van de crisis, is voorlopig niet in zicht.

Synchronisatie

Het beperken van de burgerlijke vrijheden begint voor echte Westerse liberalen *unheimische* vormen aan te nemen. Neem nu het geval van Bob de Wit, een keurige professor in Business Strategie verbonden aan de Universiteit Nyenrode, die in zijn uitstekend geschreven boek 'Society 4.0' betoogt dat de digitale revolutie - vergelijkbaar met eerdere sociaaleconomische omwentelingen - onvermijdelijk is. De Wit pleit ervoor dat in de overgangsperiode naar een nieuwe samenleving de burgerlijke vrijheden beschermd dienen te worden. De Nyenrode-professor wijst met name op het gevaar van dominantie van BigTech in het bepalen en beperken van de vrijheid van meningsuiting. Die boodschap heeft men hem niet in dank afgenomen. Het account van Bob de Wit is van het sociale platform LinkedIn, waar hij actief was, verwijderd. Blijkbaar houdt men in die kringen niet zo van het burgerlijk liberalisme en schuift men de lessen van Mackinder terzijde.

Conclusie

Uiteraard is synchronisatie om een clash over wereldhegemonie te ontlopen niet nieuw. Ook in het Westen steekt de totalitaire verleiding uit politiek of financieel opportunisme elke keer weer de kop op. Mackinder zou deze krachtig bestreden hebben. Zonder drijvend idee zal het Westen niet in staat zijn haar precaire geografische positie en identiteit te verdedigen tegenover het Heartland. Dat drijvende idee is het liberalisme dat de brandstof is voor mobilisaties die krachtig genoeg zijn om weerstand te bieden tegen tirannie. Zonder liberalisme is er geen Westen en is alles verloren. Zo ver mag het niet komen.

Zonder liberalisme is er geen Westen

Volgens Mackinder had het Westen in de loopgraven van West-Europa de 'Grote Oorlog' bijna verloren. Foto: Wikimedia Commons, Nationaal Archief

Rusland en China werken samen in een militair pact, de zogeheten Shanghai Cooperation Organization.
Foto: Wikimedia Commons, Ministry of Defence of the Russian Federation

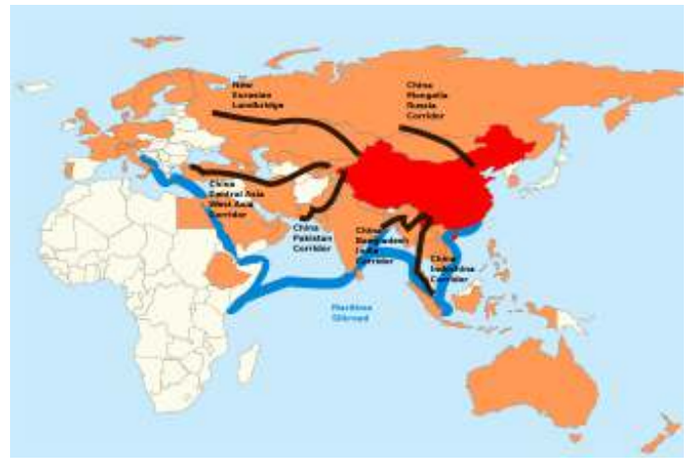

China is met de ontwikkeling van de Nieuwe Zijderoute in een hoog tempo het Heartland aan het innemen. Afbeelding: Wikimedia Commons, Lommes